

Karel Jaromír Erben, Slovanské bájesloví. Věnceslava Bechyňová, Marcel Černý, Petr Kaleta (ur.). Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. a Slovanský ústav AV ČR, v. v. i., 2009, 511 str., ilustracije.

Leto 2009 je bilo za Etnološki inštitut in Slovanski inštitut pri Akademije znanosti Češke republike v Pragi izjemno uspešno, saj so trije uredniki Věnceslava Bechyňová, Marcel Černý in Petra Kaleta uspešno dokončali in nadgradili projekt, ki ga je v 19. stoletju zasnoval *Karel Jaromír Erben* (1811–1870). Po študiju prava in filozofije je bil zgodovinar in arhivar. Za slovansko bajeslovje se je začel zanimati od konca tridesetih let 19. stoletja, ko se je pri zbiranju pesemske folklore posebej trudil za epske pesmi. Še toliko bolj, ker sta bila Jan Rittersberk (1780–1841) in František Ladislav Čelakovský (1799–1852) do njih v svojih zbirkah premalo skrbna. Erbenu se je posrečilo zbrati 550 pesmi iz vseh čeških pokrajin, od tega 39 epskih in s tem je daleč svoja predhodnika.

Toda proslavil se je predvsem kot pesnik. Njegove balade in pravljice sodijo v vrh češke literarne romantike, zajemal je iz češke slovstvene folklore, katere zaslužen zbiralec je bil. Od tod zbirke *Kitice (Kytice, 1853)*, *Ljudske češke pesmi in reki (Prostonárodní české písně a říkadla, 1864)*, *Izbrane ljudske pravljice in povedke drugih slovanskih narodov (Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských, 1869)*.

Če priznavamo splošno genialnost in nesmrtnost Erbenove poezije, je tukajšnja knjiga, posvečena slovanskemu bajeslovju, izplačan dolgoletni dolg češkemu narodnemu klasiku. Njegovo prvič v celoti izdano delo o bajeslovju je nedvomno pomemben prispevek k zgodovini češke folkloristike in etnografije in bistveno dopolnjuje vrzel o Erbenu kot romantičnem raziskovalcu v okviru slavističnih mitoloških študij, ki so bistveno povezane z njegovo poezijo.

K. J. Erben je bil zelo dejaven v revolucionarnem letu 1848. Pomagal je organizirati srečanje čeških in nemških pisateljev za podporo enakopravnosti in svobodo tiska, izvoljen je bil v stočlanski narodni odbor in nekoliko pozneje je prevzel nadzor nad mestno knjigarno in arhivom. Spadal je med pisatelje in umetnike, ki so se udeležili priprav Slovanskega kongresa o južnih Slovanih. Za posredovanje v tej zvezi se je samoumevno obrnil na Stanka Vraza (1810–1851), vendar se kongresa ni udeležil, ker je bil v Zagrebu navzoč ob umestitvi hrvaškega bana Josipa Jelačića.

Strokovno ga je posebno privlačila slovanska mitologija, o kateri je bil dobro razgledan in tudi sam je pripravljaval knjigo o njej. Erben se je z njo začel ukvarjati že v štiridesetih letih, ko je objavil prve spise, zgoščeno pa v petdesetih in šestdesetih letih 19. stoletja. To je bilo obdobje, ko je češko romantiko docela zapeljala mitologizacija folklornih pojavov, nanje se je gledalo kot na dokumente pradašnjega ljudstva.

Erbenu za njegovega življenja niso izšle češke pravljice pač pa slovanske v češkem prevodu (1865, 1869). Ti dve izdaji sta najpomembnejša spodbuda za Erbenovo bajeslovno delo in študij. V zbirki izbrane ljudske pravljice in povesti drugih slovanskih narodov (*Vybrane báje a pověsti národní jiných větví slovanských, 1869*) je očitno dajal prednost pravljicam z mitično vsebino. Posvečal se je tudi češkim šegam: »Želim študirati narod in dopolnjevati zbirke v vseh življenjskih pojavih, da bi se tako mogla sčasoma sestaviti sistematična podoba češkega naroda.« Ta načrt je deloma uresničil z zbranimi zagovori. Prav tako je ostalo na pol poti njegovo komparativno delo o slovanski pesemski folklori, oz. antologija slovanskih ljudskih pesmi. Erben se je že zgodaj

odločil znanstveno posvetiti bajeslovnemu sistemu starih Slovanov, pri čemer je kombiniral mitološki in etnografsko-folkloristični vidik raziskovanja. V rokopisni zapuščini je poleg češkega ohranjeno ukrajinsko, malorusko gradivo, ki ga je v ta namen zbiral že od štiridesetih let 19. stoletja.

Erbenovi konceptiji slovanske mitologije se doslej ni posvečala zadostna pozornost, ker se je Erbenova študijska smer zavračala kot slepa ulica.

Seveda je nanj kot na druge zbiralce ljudskih pesmi vplival Johann Gottfried Herder (1744–1803), še bolj pa brata Jakob (1785–1863) in Wilhelm Grimm (1786–1859) in njuni nasledniki, ki so izhajali iz predpostavke, da si je vsak narod v nižjih ljudskih plasteh ohranil globinski spomin na »poganske« čase. Prvotni mit je podlegel vplivu krščanstva in v zgodovinskih virih se o njih ne najde kaj prida. Sledovi o poganskih bogovih in drugih mitičnih dogodkih se morejo rekonstruirati le iz ljudskih pesmi, šeg, izmišljotin, uver itn. Načela mitološke šole je sprejel tudi Karel Erben, eden najznamenitejših slovanskih »grimmovcev«.

Poleg J. Grimma je nanj najbolj vplival nemški filolog Georg Friedrich Creuzer (1771–1858). V obsežnem delu *Symbolika in mitologija starih ljudstev, posebno Grkov* (*Symbolik und Myhtologie der alten Völker, besonders der Griechen*) v 4 zvezkih (1810–1812) se slovanskega bajeslovja ni dotikal, toda v predelani izdaji leta (1819–1823) je kot 5. in 6. zvezek izšlo nadaljevanje tega Creuzerovega dela izpod peresa Franze Josefa Moneho (1796–1871) z naslovom *Zgodovina poganstva v severni Evropi* (*Geschichte des Heidentums im nördlichen Europa*) I–II, ki v prvem delu podrobno obdeluje duhovni svet Slovanov. Čeprav gre za kompilacijo starih virov, je nepredstavljivo, da bi češki raziskovalec prezrl to delo.

Zelo veliko prahu so v prvi tretjini 19. stoletja v tedanjih intelektualnih krogih dvignili (konec 19. stoletja se je dokončno izkazalo, da ponarejeni!) starodavni *Kraljedvorski rokopis* (1817) in *Zelenogorski rokopis* (1818) ter (prav tako ponarejene) »staročeske« glose v slovarju Mati besed (*Mater verborum*) kot dokaz o visoki kulturni zrelosti starih Čehov. Teh znamenitih spomenikov niti Erben ni mogel obiti, enako kot jih pred njim nista Josef Šafařík in František Palacky, ki jih je imel za znamenite vire za študij o življenju naših prednikov, torej tudi slovanskega bajeslovja. Položaj se je spremenil šele po Erbenovi smrti, ko so se konec sedemdesetih let začeli oglašati načelni ugovori o izviranosti teh spomenikov.

Erben se je v mitoloških člankih v Riegerovem Znanstvenem slovarju skliceval na Vacerada, tj. navideznega avtorja staročeských glos v slovarju Mati besed (*Mater verborum*) iz začetka 13. stoletja. V resnici je te glose tako kot omenjena rokopisa, izumil Václav Hanka (1791–1861) leta 1827. Ta vir se je že ob izidu zdel nezanesljiv edino Jerneju (Bartolomeju) Kopitarju (1780–1844), o čemer je pisal pod psevdonimom Cosmas Luden. Mlada generacija pod vodstvom Jana Gebauerja je začela razburljivo diskusijo, poimenovano: »*boj za Rokopise*«. Desetine študij je dokazovalo njih ponaredek, in na dela, ki so se sklicevala nanje, se je začelo gledati kot strokovno presežena in zastarala. Kljub temu je leta 1870 Matica Češka izdajo Slovanskega bajeslovja zaupala Janu Gebauerju. Ta se je dela intenzivno lotil, napisal je seznam gesel, toda od leta 1875 se o tem ni več govorilo. Vse kaže, da je Gebauer zaradi vsega navedenega resigniral nad izdajo Erbenovega bajeslovnega slovarja.

To ne zmanjšuje zgodovinske vrednosti Erbenovega mitološkega dela, ki z naslovom *Slovansko bajeslovje* (*Slovanské bájesloví*) – poleg Slovanov se dotika tudi litovske

in germanske mitologije – tokrat prvič zajeto v celoti. Razumeti ga je kot češki prispevek k zgodovini evropske [slovstvene] folkloristike in slavistike v obdobju romantike in prestreza stališča o poznavanju slovanske mitologije v obdobju, ko se je že začela pojavljati migracijska teorija. Ta je mitologom odpirala popolnoma nove perspektive, toda Erben jim ni zaupal.

Vrh navedenega Erbenovega mitološkega dela je prva izdaja po abecedi urejenega slovarja iz slovanskega bajeslovja, s katerim se je trudil od srede 60 let 19. stoletja do smrti. Njegov rokopis (v petih zvezkih) je bil dotlej raziskovalcem težko dostopen, ker so se njegovi posamezni deli hranili na različnih krajih.

Uredniki knjige *Slovanské bájesloví* najprej predstavijo pobude in potek dela za njo do končnega rezultata.

Prvo poglavje umešča Erbenovo delov prostor in čas. Po nacionalno hladnem in objektivnem razsvetljenstvu je prišlo na začetku 19. stoletja do emocionalnega angažiranja znanosti in s tem subjektivizacija.

Brata Grimm sta z zbirkami *Kinder und Hausmärchen* I–II (1812, 1815), ki sta jih zbirala od leta 1806, in kmalu nato nemških povedk *Deutsche Sagen* (1816–1818) v narodopisnem raziskovanju začela kakovostno novo obdobje. *Deutsche Mythologie* (1835, 1844) Jakoba Grimma je ostala za dolga leta fundamentalno delo, ki mu je sledila tudi češka mitologija.

Brata Grimm in njuni nasledniki in nadaljevalci izhajajo iz predpostavke, da vsak narod v nižjih ljudskih plasteh ohranja globinski »spomin« na davne (tj. poganske) čase v obliki ostankov nekdanjih primitivnih navad in (v glavnem nabožnih) predstav. Prvotni mitos je sicer podlegel krščanstvu in v zgodovinskih virih o njem najdemo le pičila in posredna pričevanja. Toda sledovi poganskega kulta in drugih mitičnih dejstev so se ohranili v folklori in jih je mogoče rekonstruirati iz ljudskih pesmi, šeg, izmišljotin, uver, kmečkih opravil ipd. Da eruditski raziskovalec dokaže in iz skromnih odlomkov sestavi vsaj del stare podobe, je treba zbrati in preiskati kar največ gradiva in zahteva primerjalni študij. Primerjava nemških pravljic s folkloro drugih, časovno in zemljepisno nekdanj zelo oddaljenih narodov, je presenetila brata Grimm z domiselnimi soglasji in podobnostmi, ki so osvetljevale njihovo mitično jedro. Za cilj primerjalnega mitološkega študija sta upoštevala razpoznavanje prvotnih stvaritev in primerjavo variant. Marcel Černý je dodobra raziskal nemško »mitološko šolo« in med drugim poudaril, da je nemogoče, da bi češka romantiška veda prezrla raziskovalni program bratov Grimm za rekonstrukcijo starega bajeslovja in pojasnjevanje predkrščanskega svetovnega nazona na temelju analitičnega sondiranja slovstvene folklore.

Kot pri nastanku vrste znanstvenih disciplin na Češkem so tudi češki začetki slovanske mitologije kot znanstvene discipline ozko povezane z imenom Josefa Dobrovskega (1753–1829). Ta je očistil slovansko bajeslovje vseh psevdoznanstvenih konstruktov iz starih kronik, čeprav na drugi strani ni zaznal, da si v slovanskem mitološkem sistemu ni mogoče izmisliti npr. Daždboga... Priljubljeno mu je bilo prepričanje o dualističnem načelu verovanja starih Slovanov ali vera v sorodnost indijskih božanstev s slovanskimi, kar sta pozneje pri Čehih trdno zagovarjala Jan Kolar in Ignac Hanuš. Morda je tu zaledje za podobna stališča slovenskega v njegovem času tako popularnega mitologa Davorina Trstenjaka (1817–1890).

Pavel Josef Šafařík (1795–1861) se je že pri pisanju Zgodovine slovanskega jezika literature v vseh narečjih (1826) moral ukvarjati z bajeslovjem, pri čemer ni zavrzel

številnih izmislekov Josefa Dobrovskega. Pri zbiranju gradiva za Slovanske starožitnosti je poznal velikanske pomanjkljivosti tedanjega položaja in nujnost začeti od začetka na novo. V sorodnost hindujskega Šivo in slovanske Žive ni dvomil niti Erben, pač je v obstoj slovanske Žive podvomil Erbenov kritik Ignac Hanuš (1865). K znanstveno samostojnejši presoji se je Šafarik približal v članku o Črnobogu. Čeprav ni ustvaril nobenega celotnega sistema slovanskega bajeslovja, so doživele njegove študije v svetu mnoge pozornosti.

Ignác Jan Hanuš (1812–1869) je zelo podpiral Šafařika in se je pri pisanju lastne razprave Znanost o slovanskem mitu (1842) neposredno navdihoval pri Šafařikovih Slovanskih starožitnostih. Nista bila prijatelja, Šafarik Hanuša ni maral, sumničil ga je skupaj s slovenskim slavistom Jernejem Kopitarjem. Tedanja mitološka veda se je trudila odkrivati sledove mišljenja davnih prednikov na nekaj načinov: po historični metodi (Karl Otfried Müller in njegova šola) se je trudila ugotoviti, kdaj, iz kakšnih zgodovinskih podlag, v kakšni formi je nastal in se razvijal mit. Primerjalna etimologija (K. W. F. Schlegel, J. C. Adelung, J. Joseph Görres) je skušala dokazovati sorodnost evropskih mitov z orientalskimi (indijskimi) na osnovi jezikovne korespondence (posebno med germanskimi jeziki in sanskrtom). Po tej teoriji Germani izvirajo v Perziji, kar so mladi slovanski raziskovalci po analogiji prenesli na Slovane, češ da je Indija njihova pradomovina.

Hanuš je na podlagi dela *Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten vor Herodotus, um den Kaukasus und an den Gestaden des Pontus* (Berlin 1820) Karla Ritterja domneval, da so se Slovani preselili iz Azije kot samostojna veja in zato prinesli s seboj tudi svojo mitologijo, ki so jo prevzeli iz indijskih mitov in staroparskih (Parsi so bili Peržani < Perzija), preseljeni v Indijo in so poznali Zaratuštrov kult. V petdesetih letih 19. stoletja se je Hanuševe pozornost preusmerila iz filozofije k primerjalnemu jezikoslovju in mitologiji. *Bájeslovní kalendař* je bil zasnovan folkloristično kot priprava za sistematičen popis lastnega slovanskega bajeslovja. Hanuš je bil dober poznavalec slovanskega pravljničnega gradiva, a tudi če se terenskemu zbiranju folklore sam ni posvečal, se je bogato okoriščal z delom svojih kolegov in si prizadeval za slovaška, češka in moravska hribovska področja.

Jakob Grimm je imel poleg številnih starejših naslednikov Vuka Stefanovića Karadžića, Pavla Josefa Šafařika še tri mlajše: A. N. Afanasjeva, F. I. Buslajeva (1818–1897) in K. J. Erbena. Le-ta je bil v okviru slovanskega primerjalnega jezikoslovja cenjen že za življenja in ugled se ga je držal še po smrti. Jiři Horák je povzdignil pomen Erbenovih bajeslovnih razprav nad Hanuševe. Erben ni dosegel Buslajeva na polju historične slovnice in literarne in kulturne zgodovine; Afanasjev ga je prehitel po obsegu njegovih del. Erbenu se ni posrečilo v dolgoletni zbirateljski folkloristični dejavnosti lastnega zbranega gradiva urejeno publicirati, toda bil je dedič pesniškega duha Jakoba Grimma, njegove interpretacijske sposobnosti in zmožnosti stvarnega kombiniranja in z današnjega stališča celo »nadkriljuje Grimma s svojo pesniško močjo in presega oba Rusa z uglajenim/blagim umetniškim smislom«.

Od začetka šestdesetih let je Erben sodeloval v znamenitem Znanstvenem slovarju (*Slovník naučný*), ki ga je izdajal František Ladislav Rieger. Vanj vključena Erbenova gesla sestavljajo **drugo poglavje** tukajšnje knjige. Vmes so gesla, ki bi zanimala slovensko etnološko in folkloristično stroko: baba, brezen (= marec), bog/-ovi, čarovnica, čarovnik, divje žene, divji mož, koleda, mlaj, Pepelka, Perun, prosinec, slovansko

bajeslovje, slovansko narodno pesništvo in njegova literatura, škrat, štriga. Pri tem se poraja polno vprašanj: je mogoče npr. muro etimološko povezati z reko Muro? Triglav ni le ime slovenskega gorskega očaka, za kar Erben ve, temveč tudi ime najvišjega boga pomorjanskih Slovanov v mestih Štétin in Volyn. Triglavi bog je enako kot Sventovit za Erbena – upošteva solarno mitološko teorijo – utelešenje sonca. Obe boštvi se tudi razlikujeta. Štetinski Triglav kot bog zraka, zemlje in vode (podzemlja), je gospod prostora, medtem ko arkonski Svetovit s štirimi glavami gospoduje ne le štirim stranem neba, kot se številni raziskovalci pogosto varajo, pač pa najbrž štirim letnim časom, torej ureja čas.

Sledi seznam gesel, ki jih je Erben tudi pripravil za omenjeno enciklopedijo, vendar niso bila sprejeta vanjo, med drugim tudi *beseda*. To poglavje je pomembno ne le zaradi pietete do njihovega avtorja, temveč enako zaradi pripomb, ki obdelana gesla posodablja z novimi dognanji.

V **tretjem poglavju** je ponatisnjenih pet Erbenovih študij o slovanském bájeslovju.

Prva govori o prikaznih ali sojenicah, druga o srhljivi stavbni daritvi, v kateri iz zbirke Vuka Stefanovića Karadžića navaja pesem o zidanju Skadra. Velik odmev je doživela njegova primerjalna razprava o imenih mesecev pri slovanskih narodih. Tudi slovanski očak Triglav se pojavi v razpravi »o dvojici in o trojici v slovanskem bajeslovju in je njena osrednja téma štetinski bog Triglav pri polabskih Slovanih.

Ob koncu življenja je Erben pripravljaval veliko sintetično monografijo o slovanskem bajeslovju. Slovanstvo zanj ni bilo le plemenska in jezikovna, temveč predvsem kulturna enota. Pesnik, mitolog in prevajalec si je žilavo prizadeval za mnogostransko utemeljitev lastnega pojmovanja mitologije. Za razliko od subjektivnega Mache je v vse njegovo prizadevanje praviloma zajeta možnost za objektivnost znanstvenega dela. Kdor hoče študirati slovansko bajeslovje, naj najprej zbere njegovo simboliko. Simboliko je iskati v pravljicah, povedkah, pesmih, pregovorih in rekih, zagovorih, različnih šegah.

Erben ni poznal monumentalnega dela *Vozzrenije slavjan na prirodi* (I–III, Moskva, 1866–1869), znanega ruskega folklorista Aleksandra Nikolajeviča Afanasjeva (1826–1871). Pač je dobro poznal Aleksandra Afanasjeviča Potebnja (1835–1891), ki ga je ruski avtor J. M. Meletinskij (1918–2005) v monografiji *Poetika mita* imel za utemeljitelja ruske znanstvene mitologije.

Poglavitni namen obravnave slovanskih kozmogonskih mitov, z veliko praslovanško apologetsko tendenco je bil v tem, da je njen avtor na osnovi zbranih in obdelanih bajk o nastanku sveta zavračal splošno prevladujoče mnenje, da se pri Slovanih ni ohranila nobena izvirna kozmogonska bajka. Proti tej trditvi je postavil s svojega stališča nedvomne dokaze, da je v poganskih obdobjih gospodovala po celem slovanstvu od Urala do Jadrana taka predstava o stvarjenju sveta. Erben je polemiziral s Konradom Schwenckom (*Die Mythologie der Slawen*, 1853), ki je trdil, da ni nobenega besedila, iz katerega bi se dalo rekonstruirati, kako si Slovani predstavljajo nastanek sveta, čeprav so prav kozmogonske bajke zelo privlačne za karakteristiko kulturne ravni pri posameznem narodu. Ali je ta diskusija spodbudila Janeza Trdino za zapis šišenske in mengeške bajke?

Končno je po 140 letih čakanja tu prvič objavljeno Erbenovo življenjsko delo. **Četrto poglavje** namreč vsebuje slovar slovanskega bajeslovja (*Abecední slovník slo-*

vanského bájesloví) iz rokopisne zapuščine K. J. Erbena. To ni dokončano delo in le dopolnjuje objave o slovanskem bajeslovju v Erbenovih bajeslovnih študijah in njegova gesla v Riegerovem Znanstvenem slovarju (Slovník naučný).

Slovenskemu bralcu domača gesla so: bazilisk, božič, čas, čarovnik, čarovnica, lju-dožerci, Mokoš, sojenice, Pehta, Pepelka, Perun, rojenice, šiva baba, (Žiri), /Š/triga, Triglav, Veles, Zlatolaska (Župančič). Tako kot pri geslih za Riegerov znanstveni slovar so tudi tu k skoraj vsakemu geslu dodane temeljite pripombe uredniškega odbora.

Delu je dodan temeljit znanstveni aparat. Najprej Erbenova citirana literatura v tokrat prvič objavljenem slovarju in seznam kratic in natančno redakcijsko pojasnilo. Za vsakršni študij slovanske mitologije so posebno dragoceni avtorsko skrbno razčlenjeni in kronološko razvrščeni viri in literatura – posebej češka in slovaška – o slovanskem in njemu bližnjem (o germanskem in baltskem) bajeslovju. Zelo dobrodošel je seznam tuje literature, ki se predmetu ustrezno osredotoča na slovansko, tudi v cirilici, saj ta pogosto izpada iz mednarodnih okvirov. Sledi povzetek v ruščini in angleščini. V imensko kazalo so od slovenskih avtorjev vključeni Urban Jarnik (1x), Jernej Kopitar (6x), Gregor Krek (1x), Fran Miklošič (9x), Matija Murko (1x), Janez Trdina (2x), Davorin Trstenjak (4x), Matija Valjavec (6x), Stanko Vraz /Jakob Fras (6x). V tem seznamu se pogreša Jakob Kelemina, ki je *Slovenske bajke in pripovedke slovenskega ljudstva* (Celje 1930) opremil z mitološkim uvodom. Sicer je pa tudi Jiří Polivka, njegov poglavitni kritik, omenjen samo enkrat.

Čeprav je pregled mitologije kot znanosti v 20. stoletju v knjigi predstavljen kot del uvoda v Erbenovo delo, je v tukajšnjem članku prestavljen na konec.

Od ruskih avtorjev je v začetku 20. stoletja na prvem mestu Jevgenij Vasil'jevič Aničkov (1866–1937). V diskusijo o slovanski mitologiji se je vključil tudi Aleksander Brückner (1856–1939), brezkompromisni kritik večine dotodanjih del, tudi Luoborja Niederleja (1865–1944). Njegov cilj je bil očistiti slovansko mitologijo od nezanesljivih virov in pojasniti imena božanstev. Za to je uporabil primerjalno metodo z dosledno etimološko razlago, kar pa njegovi nasledniki niso sprejeli. Odstranil je izmišljeni slovanski Olimp, ki so ga izdelale nemške kronike v 15. stoletju. Kritičen je bil do večine sodobnih avtorjev. Cenil pa je delo F. Miklošiča z zunanjim kriticizmom in skepticizmom V. Jagića, ki sta število slovanskih bogov znatno skrčila. L. Niederleja je kritiziral zaradi njegove pomanjkljive filološke izobrazbe in zato prevelike odvisnosti od drugih avtorjev in zato ker zapostavlja prusko in litovsko mitologijo. Po Brücknerju se mora slovanska mitologija opreti predvsem na ruske vire. Od tod njegovo popolno zaupanje v *Pověst dávných let* in v *Slovo o polku Igorovem*. Na čelo slovanskih bogov je postavil Svaroga (Svarožice, Dažboga), za njim Peruna in Volosa-Velesa. Kazimierz Moszynsky (1887–1959) se je leta 1934 s knjigo *Kultura ludowa Słowian* omejil na duhovno kulturo.

V devetnajstem stoletju bilo eno od najpomembnejših odkritij zgodovinskega jezikoslovja, da evropski jeziki skupno z jeziki Indije in Irana ustvarjajo eno jezikovno družino. 'Triumf jezikoslovja je pomenil škodo za mitologijo.' Številni raziskovalci so začeli odkrivati stike med evropskimi bogovi in božanstvi Perzije in Indije in osnovna interpretacijska metoda je postala alegorija narave. Nastala je mitologija burje Adalberta Kuhna (1812–1881), živalska alegorija Angela de Gubernatis (1840–1913), mitologija ognja Johannes Hertela (1872–1955), lunarna teorija Geoga Hüisinga (1869–1930) in poglavitna – solarna teorija Maxa Müllerja (1823–1900). V opoziciji do Kuhnove smeri je Wilhelm Mannhardt (1831–1880), predstavnik demonološke smeri, izhajal iz

domneve, da so miti, ki se vzdržujejo v predstavah nižjih ljudskih plasti, njihova prastara lastnina, ki se po zaslugi njih pomanjkljive izobrazbe stalno dopolnjuje in razširja. Pred razcepitvijo so imeli Indoevropejci skupne mitološke predstave. Iz tistega obdobja so gozdni, poljski in hišni demoni, vile, škrti, orjaki. Démoni se veliko bolj skladajo s prvotnimi nazori ljudi o naravi kot idealne postave velikih bogov.

Nastajale so še druge mitološke teorije. Med njimi sta v prvi polovici 20. stoletja imela pomembno vlogo psihoanaliza in ritualizem, ki je slonel na delih Edwarda Burnetta Tylora (1832–1917), predstavnika animistične smeri, ki je imela svojo osnovo v nauku o dušah in jih je primitivni človek prisojal ne le vsem živim bitjem, temveč tudi neživim predmetom. V nadaljevanju so orisani še Herbert Spencer, Georg Frazer in Mircea Eliade (1907–1986). Prav tako tudi Claude Lévi-Strauss (1908–2009), ki ima mit za avtonomno sintezo strukturalne in statistične strani jezika. Pesniški jezik je nasprotje mitičnega: s prevodom v drug jezik pesem izgubi prvotno kvaliteto, medtem ko mit ostane v prevodu neprizadet.

Po drugi svetovni vojni se je analizi in raziskavi najstarejših čeških povedk posvetil etnolog, filozof in muzikolog Vladimir Karbusický (1925–2002), ki poudarja kot metodološko neizogibno kombinacijo primerjalistike in strukturalizma; v njem se kaže stik s fenomenologijo, posebno z M. Heideggerjem.

Metodološko bogata monografija Aleksandra Gieysztora (1916–1999) *Mitologia Słowian* (Varšava 1982, 1986) se opira na predstavnike nove primerjalne mitologije, ki je nastala z razvojem jezikoslovja in etnosociologije. Upošteva nekatere smeri Dumézila, Romana O. Jakobsona (1896–1982), Vjačeslava Vsevolodiča Ivanova (1929) in Vladimira N. Toporova (1928–2005). Od čeških avtorjev je najpomembnejši Zdeněk Váňa (1924–1994), ki v knjigi *Svět slovanských bohů a démonů* (Praha 1990) ne soglašava z Dumézilovo teorijo o tročlenosti indoevropskega panteona, na katero se aplicira klasifikacija slovanskih bogov (V. V. Ivanov, V. N. Toporov, A. Gieysztor). Svetlana Tolstaja in Ljubinko Radenkovič, sta omenjena predvsem z enciklopedičnim slovarjem *Slovenska [= Slovansko] mitologija* (Beograd, 2001).

Od sodobnih slovenskih avtorjev je omenjen edino Damjan Ovsec, čeprav imajo tudi Zmago Šmitek, Mirjam Mencej in Monika Kropelj za seboj že tudi tozadevne knjižne objave. Pietetno je v tej zvezi omeniti izjemnega ruskega filologa, slavista in baltista Nikolaja Mikhailova (1967–2010), avtorja knjig in člankov o slovanski in baltiski mitologiji.

Skrbno urejena knjiga je zgledno opremljena z znanstvenim aparatom. Kazalo mitoloških pojmov in bajčnih bitij zajema imena bogov, junakov, svetnikov, šeg in izbrana literarna dela. 511 strani obsežna knjiga večjega formata na kvalitetnem papirju je tudi bogato ilustrirana z zadevnimi risbami in črnobelimi in barvnimi fotografijami nekaterih bajčnih bitij.

Marija Stanonik